

2023)»]. *Spravy simeini*. Retrieved from <https://familytimes.com.ua/suspilstvo/donbas-ce-ukraina> [in Ukrainian].

Vidbulas prezentatsiia knyhy «Ukrainski literatory Kramatorska» [Presentation of the Book «Ukrainian Writers of Kramatorsk»]. (2024, 30 veresnia). *Kramatorska miska rada*. Retrieved from <https://krm.gov.ua/vidbulas-prezentatsiya-knygy-ukrayinski-literatory-kramatorska/> [in Ukrainian].

УДК 355.4(477.62-21Маріуполь)«2014-04»

DOI: 10.31558/3083-5771.2024.2.13

МАРІУПОЛЬ: КВІТЕНЬ 2014 Р. ПОЧАТОК АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

Володимир Романцов

Маріупольський державний університет

romantsov_v@ukr.net

ORSID ID <http://orcid.org/0000-0002-9019-4149>

Наталя Романцова

Маріупольський державний університет

romantsova_n@ukr.net

ORSID ID <http://orcid.org/0000-0001-5032-1097>

Volodymyr Romantsov

Mariupol State University

romantsov_v@ukr.net

ORSID ID <http://orcid.org/0000-0002-9019-4149>

Natalya Romantsova

Mariupol State University

romantsova_n@ukr.net

ORSID ID <http://orcid.org/0000-0001-5032-1097>

Завдання наукового дослідження полягає в необхідності проаналізувати стан наукової розробки теми, початок антитерористичної операції (АТО) на Сході України, обставини її реалізації в Маріуполі.

Методологія статті базується на засадах комплексного застосування сучасних теоретичних підходів, передбачає поєднання історичного та історіографічного аналізу, історичного регіоналізму, що пов'язано з застосуванням міждисциплінарного соціогуманітарного аналізу проблеми.

Історіографічний аналіз зазначеної проблеми засвідчив фрагментарне висвітлення теми. Її джерельна база потребує розширення завдяки долученню архівних матеріалів, відомостей із соціальних мереж, джерел особового походження.

Фактологічний аналіз теми обумовив висновок про те, що початок АТО на Сході України, здійснення її заходів у Маріуполі було результатом протиправних дій проросійських терористів, які спричинили загострення суспільно-політичної ситуації у східноукраїнському регіоні загалом, зокрема у Маріуполі як важливому воєнно-стратегічному, економічному, логістичному центрі українсько-російського порубіжжя у контексті розв'язаної імперською кремлівською владою рф гібридної агресії проти Української держави.

Підштовхувана путінськими спецслужбами проросійська п'ята колона у Маріуполі, поєднуючи антиукраїнські пропагандистські та збройні акції, активізувала антидержавні дії для захоплення приміщень українських адміністративних установ та правоохоронних структур. Неодноразово піддавалася атакам проросійських терористів будівля Маріупольської міської ради. В середині квітня 2014 р. загроза законній українській владі у Маріуполі виникла у зв'язку зі спробою керованих російськими агентами бойовиків захопити військову частину № 3057 Національної гвардії України, щоб використати надалі її зброю проти українських військ.

Завдяки рішучим діям підрозділів МВС України реалізація цих злочинних акцій не була допущена. Так, у Маріуполі розпочалася антитерористична операція. Загалом це був успіх, хоча не остаточний. Аналіз цього успішного бою засвідчив, що загальній перемозі українських сил у місті завадили проросійські настрої значної частини маріупольських містян, які були зомбовані активною ворожою пропагандою.

Оригінальність студії полягає у висвітленні питання здійснення антитерористичної операції в Маріуполі, які не отримали належного аналізу в попередніх студіях.

Практичне значення розвідки полягає в тому, що результати проведеного дослідження можуть бути використані для аналізу місця українського Приазов'я у здійсненні АТО на Сході України.

Перспективи вивчення проблеми: проведене дослідження виявило низку суперечностей у питаннях використаної інформації, які потрібно надалі усунути, долучивши нові джерела. Вимагають подальшого осмислення розглянуті суспільні процеси, що відбувалися у місті в умовах АТО, проблеми її здійснення, які виявилися у приазовському регіоні.

Ключові слова: *Маріуполь, схід України, проросійські терористи, антитерористична операція, гібридна війна, «російська весна».*

The task of scientific research consists in the need to analyze the state of current development of the topic, the beginning of the anti-terrorist operation (ATO) in the east of Ukraine, the circumstances of its implementation in Mariupol.

The methodology of the article is based on the principles of complex application of modern theoretical approaches, involves a combination of historical and historiographical analysis, historical regionalism, which is connected with the application of interdisciplinary socio-humanitarian analysis of the problem.

The main results of the research carried out within the article. The historiographical analysis of the mentioned problem testified to the fragmentary coverage of the topic, its source base needs to be expanded by adding archival materials, information from social networks, sources of personal origin.

Factual analysis of the topic led to the conclusion that the beginning of the anti-terrorist operation in eastern Ukraine, the implementation of its activities in Mariupol was the result of illegal actions by pro-Russian terrorists, which caused the aggravation of the

social and political situation in the eastern Ukrainian region in general, in particular in Mariupol as an important military-strategic, economic, the logistics center of the Ukrainian-Russian border in the context of the hybrid aggression against the Ukrainian state unleashed by the imperial Kremlin authorities of the Russian Federation.

Pushed by Putin's special services, the pro-Russian fifth column in Mariupol, combining anti-Ukrainian propaganda and armed actions, intensified anti-state actions to seize the premises of Ukrainian administrative institutions and law enforcement structures. The Mariupol City Council building was repeatedly attacked by pro-Russian terrorists. In mid-April 2014, the threat to the legitimate Ukrainian authorities in Mariupol arose in connection with an attempt by militants led by Russian agents to seize military unit No. 3057 of the National Guard of Ukraine in order to use its weapons against Ukrainian troops.

Thanks to the decisive actions of the units of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, the implementation of these criminal actions was not allowed. Thus, an anti-terrorist operation began in Mariupol. On the whole it was a success, though not definitive. The analysis of this successful battle proved that the overall victory of the Ukrainian forces in the city was hindered by the pro-Russian sentiments of a large part of Mariupol citizens, who were bombarded by active enemy propaganda.

The originality of the study: issues of anti-terrorist operation in Mariupol, which were not properly analyzed in previous studies, are highlighted.

The practical significance of intelligence lies in the fact that the results of the conducted research can be used to analyze the place of the Ukrainian Azov region in the implementation of ATO in the east of Ukraine

Prospects for studying the problem. The conducted research revealed a number of contradictions in the issues of the used information, which need to be further eliminated by adding new sources. The considered social processes that took place in the city under the conditions of ATO, the problems of its implementation, which appeared in the Azov region, require further understanding.

Keywords: *Mariupol, eastern Ukraine, pro-Russian terrorists, anti-terrorist operation, hybrid war, «Russian spring».*

Маріуполь на Сході України виокремився як великий індустріальний, адміністративний, культурний, центр Північного Приазов'я, місто-порт на узбережжі Азовського моря, який хоч і вважали формально частиною Донбасу, але фактично він не був нею ні територіально, ні етнічно, ні історично.

Проте відсіч, яку давали захисники Маріуполя рашистським загарбникам протягом усього періоду сучасної російської агресії проти України, свідчить про те, що це приазовське місто є українським. Аналізуючи початковий період російської гібридної війни проти Української держави, важливо розглянути роль антитерористичної операції у боротьбі з проросійськими терористами, руками яких злочинний путінський режим намагався реалізувати свої агресивні плани. Події, що є предметом дослідження, допомагають з'ясувати місце Маріуполя у початковий період АТО на Сході України.

Питання здійснення антитерористичної операції викликають інтерес у істориків, правознавців, журналістів. Уже у 2014 р. були опубліковані розвідки,

присвячені цьому питанню. Одним із перших аналізував його Ю. Нікітін. Він, як вчений-правник, розглядав АТО з погляду протидії «тероризму, сепаратизму, “бойовикам”, значна частина яких складається з осіб російської федерації ..., зомбованих інформаційними технологіями російських ЗМІ ..., які використовують лозунг “про загрозу їх життю та мовної ідентичності” з боку “бендерівців” та громадської організації “Правий сектор”»¹.

Оскільки значна територія Донеччини відзначається злочинною діяльністю проросійських терористів, що спричинило загибель мирних мешканців, правоохоронців та військовослужбовців, а також завдало матеріальних втрат, то, на думку автора, «першочерговим завданням керівництва АТО є покращення системної діяльності силових, правоохоронних органів та органів місцевого самоврядування»².

За словами авторитетного українського вченого правознавця-міжнародника та дипломата В. Василенка, простежувалося «постійне підтримання в Україні стану керованого хаосу та провокування сепаратистських рухів, спрямованих на послаблення державних інституцій, розчленування країни та руйнацію її державності»³. Ця дефініція повною мірою пояснює сутність акцій так званої «російської весни», які влаштовували проросійські терористи в Маріуполі протягом березня–травня 2014 р.

В. Головка аналізує означену проблему, висвітлюючи становище України в умовах антитерористичної операції. Автор звернув увагу на застосування Закону України «Про боротьбу з тероризмом», ухваленого у 2003 р. (пізніше був змінений 5 червня 2014 р.)⁴.

Науковець зазначає, що, характеризувати російсько-український конфлікт як війну немає підстав, оскільки ні російська федерація, ні Україна не оголошували війну, країни «зберегли / зберігають повноцінні дипломатичні відносини, здійснювали / здійснюють постійні контакти на політичному рівні, продовжували / продовжують (хоча й у значно меншому обсязі) торгівельні відносини тощо», але з квітня 2015 р. «дедалі більших масштабів набувають направлення росією на українську територію незаконних збройних формувань». Автор розвідки стверджує, що використання терміна «антитерористична операція» є адекватним, оскільки «процеси, які відбувалися в деяких південних і східних областях України з березня 2014 р., підпадають під визначення терористичної діяльності»⁵.

¹ Нікітін, Ю. В. (2014). Антитерористична операція як необхідна форма протидії злочинності та забезпечення безпеки суспільства. *Держава та регіони. Серія: Право*, (2 (44)), 133, 134.

² Там само, 134.

³ Василенко, В. (2014). Російсько-українська війна 2014 року: причини, перебіг та політико-правові оцінки. *Український тиждень*, 42 (362), 29.

⁴ Головка, В. (2015). Україна в умовах антитерористичної операції та російської збройної агресії (2014 р.). *Український історичний журнал*, 3, 176–192.

⁵ Там само, 178.

На думку В. Головка, 6 квітня 2014 р. у східних областях України почалася «диверсійно-терористична фаза» збройної агресії РФ проти України. Про це свідчили вуличні акції і захоплення адміністративних будівель. Учасниками цих протизаконних дій були місцеві проросійські «агенти впливу», «політичні маргінали» та російські громадяни, серед яких діяли співробітники путінських спецслужб¹. Організацією цих терористичних акцій кремлівське керівництво перейшло до реалізації «проєкту “Новоросія”». В. Головка, аналізуючи зазначені події, висловив думку, що «при цьому змінився характер гасел – вийшовши за рамки внутрішньополітичної дискусії вони стали антиукраїнськими або сепаратистськими»².

Правові засади антитерористичної операції детально аналізувала у своїй розвідці А. Трофименко. Авторка звернула увагу на те, що на Сході України, активно діяли проросійські терористичні угруповання. За таких умов, на думку дослідниці, «антитерористична операція підлягає запровадженню для подолання проявів діяльності терористичних організацій у регіоні та встановлення належного рівня національної безпеки»³.

Історичні аспекти сутності антитерористичної операції висвітлював О. Андрощук. Він проаналізував обставини започаткування антитерористичної операції, пов'язуючи це зі загостренням суспільно-політичного протистояння на Сході України, де справа дійшла до захоплення проросійськими терористами адміністративних будівель, до спроб заволодіння ними зброєю. Це обумовило прийняття рішення РНБО про протидію терористичним актам, що передбачало початок широкомасштабної антитерористичної операції із залученням Збройних Сил України. За словами науковця, «вибір на користь формату антитерористичної операції» був обумовлений тим, що «процеси, які розгортались у південних і східних областях України від березня 2014 р., підпадали під визначення терористичної діяльності»⁴.

Значний науковий інтерес становить книга британо-канадського науковця та політолога українського походження Т. Кузьо. Вона дуже інформативна з багатьох питань, а щодо досліджуваної теми містить аналіз важливих теоретичних аспектів та дає необхідні узагальнення. Автор зазначає, що протягом квітня–червня 2014 р. «місцеві радикали-іредентисти отримали підтримку від профе-

¹ Головка, В. (2021). Збройна агресія російської федерації проти України. URL: *Енциклопедія історії України: Додатковий том. Кн. 1: А–Я*. Київ: Вид-во «Наукова думка», 261.

² Головка, В. (2015), 186.

³ Трофименко, А. В. (2016). Правові засади проведення антитерористичної операції в Україні. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*, 17, 266–267.

⁴ Андрощук, О. (2022). Що таке АТО та ООС? *Перелом: Війна Росії проти України у часових пластах і просторах минувшини. Діалоги з істориками*. (Кн. 1). Київ: НАН України. Ін-тут історії України, 147.

сійних військових ... і націоналістів-добровольців, які прибули з росії»¹. Водночас підкріпленням проросійським бойовикам було поставлено зброю.

Автори запропонованої розвідки розглянули деякі аспекти теми на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Російсько-українська війна (лютий 2014 – лютий 2024 рр.): Простір екзистенційних запитань і пошук відповідей», що знайшло відображення у збірнику матеріалів конференції². Ця публікація дала можливість ширше розглянути досліджувану тему. У зазначених тезах подано фактологічний матеріал і зроблено акцент на думці, що перемога захисників маріупольської в/ч № 3057 Національної гвардії України була першим успіхом над проросійськими терористами на Сході України. Залучення нових матеріалів дало можливість аналізувати маріупольський бій 16–17 квітня 2014 р. як початок АТО.

В. Бенчук, висвітлюючи «російську весну» в Маріуполі, звернув увагу на перше бойове зіткнення українських військових із проросійськими терористами. Науковець зазначив, що 16 квітня у місті були помічені «зелені чоловічки» у камуфляжній формі, балаклавах та без розпізнавальних знаків». Важливою також є констатація автором того, що бойовики штурмували військову частину (далі – в/ч) № 3057 Національної гвардії України (далі – НГУ), прикриваючись проросійськими мітингувальниками³. З висвітленням питань початку АТО в Маріуполі пов'язані також розвідки В. Бенчука, та В. Трофимовича⁴. Документальне дослідження Д. Бурої та О. Красовицького подає деяку підсумкову інформацію про маріупольський бій 16–17 квітня 2014 р.⁵

Найбільш детально висвітлюються ці події у книгах журналістів. Представники маріупольських ЗМІ присвятили окрему главу своєї публікації темі пропонуваного дослідження. Вона чудово ілюстрована, містить цікавий інформативний матеріал, спогади учасників тих подій⁶.

¹ Кузьо, Т. (2018). *Війна Путіна проти України. Революція, націоналізм і криміналітет* (А. Павлишин, пер.). Київ: Дух і літера, 391.

² Романцов, В., Романцова, Н. (2024). Маріуполь: 16–17 квітня 2014 р. – перший у східній Україні успішний бій проти проросійських терористів. *Російсько-українська війна (лютий 2014 – лютий 2024 рр.). Простір екзистенційних запитань і пошук відповідей*. Збірник матеріалів. Заг. ред. А. Киридон. Київ: Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 91–98.

³ Бенчук, В. (2019). «Російська весна» у Маріуполі (лютий–червень 2014 року). *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки. Історія України*, (30 (69), 4), 9.

⁴ Бенчук, В., Трофимович, В. (2021). Технологія гібридної війни Росії проти України (на прикладі Донеччини). *Військово-науковий вісник*, (36), 3–26; Бенчук, В., Трофимович, В. (2020). Реакція жителів Донецької області на збройну агресію Росії проти України у 2014 р. *Військово-науковий вісник*, (34), 172–199.

⁵ Буро, Д., Красовицький, О. (2022). *Хроніка війни. 2014–2020: у 3 т. Т. 1: Від Майдану до Іловайська*. Харків: Фоліо, 90, 91.

⁶ *Маріуполь. Последний форпост. События, изменившие нас 2014–2015* (2015). Киев: Полиграф ЮЕЙ, 64–90.

У контексті протидії організованих російськими спецслужбами т. зв. «російській весні» як один з аспектів битви за Маріуполь висвітлює зазначені події воєнний журналіст і фаховий історик М. Жирохов. Він з'ясував внутрішні та зовнішні чинники, що обумовили посилення суспільного протистояння в індустріальному центрі Приазов'я протягом березня–травня 2014 р. та спричинили спроби захоплення проросійськими бойовиками маріупольської в/ч № 3057 Національної гвардії України¹.

Історіографічний аналіз наукової розробки теми дає змогу зробити висновок, що більшість науковців не звернула увагу на маріупольські події середини квітня 2014 р., обмежуючись епізодичними згадками під час висвітлення інших тем. Повідомлення журналістів цікаві, але мають описовий характер. Загалом відсутній історичний та історіографічний аналіз зазначених подій.

Метою статті є аналіз маріупольських подій середини квітня 2014 р. в контексті здійснення антитерористичної операції.

Джерелами дослідження обраної теми є Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 р. «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України», заява в. о. президента України О. Турчинова від 13 квітня 2014 р. про рішення РНБО України розпочати «широкомасштабну антитерористичну операцію із залученням Збройних Сил України», інформаційні матеріали маріупольської газети «Приазовский рабочий», опубліковані там документи маріупольської громадськості, міської, обласної, державної влади. Необхідна інформація міститься в інтернет-медіа «Українська правда», «Рубрика». Значну цінність під час вивчення маріупольських подій 2014 р. становлять візуальні джерела з книги «Маріуполь. Последний форпост».

Десять років тому Маріуполь, як і вся Донеччина, у межах організованої Путіним злочинної т. зв. «російської весни» (це був початок російської гібридної війни проти України) пережив хвилю рашистських диверсій та провокацій. Колишній перший заступник начальника Генштабу ЗСУ, адмірал І. Кабаненко вже 12 квітня 2014 р. впевнено заявив: «Вторгнення військ рф на Сході відбулося»². Причиною цієї війни став «цілковитий розрив України з імперською та тоталітарною спадщиною»³.

Під час «російської весни» в Маріуполі місцеві комуністи, які репрезентували проросійську «п'яту колону», а також зомбовані кремлівською пропаган-

¹ Жирохов, М. (2023). *Битва за Маріуполь*. Київ: Княжий вал.

² Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики (2016). П. П. Гай-Нижник (кер. проекту, упоряд. і наук. ред.). Київ: «МП Леся», 369.

³ Ясь, О. (2023). Війна у проєкціях і конструкціях історичного часу. За матеріалами доповіді на засіданні Президії НАН України 8 лютого 2023 року. *Вісник національної академії наук України*, (4), 69.

дою працівники металургійних комбінатів, декласовані елементи, особливо серед молоді, проплачені елементи організовували масові мітинги під антиукраїнськими гаслами¹. Все частіше висувалися вимоги щодо підтримки президента-втікача Януковича, мовне питання, проведення на Донбасі референдуму за зразком кримського, звернення до президента рф. На мітингах з'явилися російські триколори.

Ці зрежисовані російськими спецслужбами провокаційні дії у Маріуполі та інших містах Сходу України відбувалися у вихідні з 23 лютого протягом березня–квітня 2014 р. Масові акції проросійських «протестувальників» за участю т. зв. «активістів» посилювали серед містян радикальні настрої, підвищували градус суспільної напруги. У цих подіях представники маріупольських владних структур і силових відомств іноді виявляли безсилля.

За таких умов 8 квітня у маріупольській газеті «Приазовский рабочий» було опубліковано повідомлення з Донецька щодо проголошення т. зв. «донецької народної республіки» (днр)². У ці дні також з'явилася інформація про дії ворожих військових розвідувальних підрозділів т. зв. «зелених чоловічків» у Червоному Лимані та Слов'янську³. Керовані агентами московських спецслужб проросійські «активісти» почали захоплювати адміністративні будівлі, міські відділи міліції, скидали українські прапори і натомість піднімали днрівські та російські. У неділю, 13 квітня, вслід за провокативними виступами т. зв. «активісти» захопили у Маріуполі будинок міськради, спустили над ним український прапор, підняли прапор «днр», біля всіх вхідних дверей влаштували барикади, допускали глумлення над міліціонерами⁴. Ці злочинні дії зафіксували маріупольські журналісти у своїх фотосвітлинах⁵.

Після цих подій протистояння в місті перейшло на новий рівень. Захоплення міськради було недостатньо для бойовиків. Вони ставили вимоги про озброєння своїх груп і звернули увагу на військову частину НГУ № 3057, яка дислокувалася в м. Маріуполі, вважаючи, що там легко зможуть роздобути зброю. Це були відверто терористичні, злочинні наміри. Їх організатори розраховували на пасивність військовослужбовців, оскільки у своїх попередніх акціях, навіть під час захоплення міськради, вони не зустрічали належної відсічі.

За таких умов, коли в містах на Сході України агентами кремлівських спецслужб розпалювалися антидержавні терористичні акції, там було запроваджено

¹ Хотлубей, Ю. (2014, 2 апреля). Пресс конференция. 28.03.2014. *Приазовский рабочий*.

² Вчера провозгласили создание Донецкой народной республики (2014, 8 апреля). *Приазовский рабочий*.

³ Бура, Д., Красовицький, О. (2022). Хроніка війни. 2014–2020: у 3 т. Харків: Фоліо, т. 1, 75.

⁴ Митинги в прошедшие выходные завершились захватом здания горсовета (2014, 15 апреля). *Приазовский рабочий*.

⁵ Мариуполь. Последний форпост, 47, 49, 50.

антитерористичну операцію. 13 квітня 2014 р. в. о. президента України Олександр Турчинов виступив із заявою про те, що «Рада нацбезпеки та оборони розпочинає широкомасштабну антитерористичну операцію із залученням Збройних Сил України». Глава держави пояснив, що зазначені події – «це не війна між українцями. Це штучно створена ситуація протистояння, яка має на меті послаблення та знищення самої України Він висловив готовність українців «дати відсіч всім спробам вторгнення, дестабілізації та терористичним діям зі зброєю в руках»¹. 14 квітня було оприлюднено Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 р. «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України»². За словами А. Трофименко, «офіційно антитерористична операція в Україні була розпочата 14 квітня 2014 р.»³.

Названі рішення РНБО України від 13 квітня 2014 р. та Указ Президента України від 14 квітня 2014 р. створили юридичні засади для припинення терористичних акцій проросійських бойовиків на Сході України, зокрема і в Маріуполі, із застосуванням ЗСУ.

У Маріуполі проросійські терористи та їхні кремлівські куратори своїми злочинними діями дали підстави для застосування президентського Указу. Це було пов'язано зі спробою захопити військову частину Національної гвардії України № 3057. За свідченням командира в/ч С. Совинського, який зберіг до кінця вірність присязі, протягом квітня до 15 числа включно його часто відвідували представники т. зв. міністерства оборони самопроголошеної днр, «народні» мери, наполягаючи, щоб він підпорядкувався їм. Кожного разу вони отримували рішучу відмову⁴.

Вночі з 16 на 17 квітня 2014 р. біля військової частини стався вирішальний бій. У цих подіях виявилася активна роль рашистських спецслужб. Військовий журналіст М. Жирохов звернув увагу на те, що перед штурмом в/ч біля міськради відбувся мітинг, під час якого зібраний на площі «народ», вислухавши виступ ворожого пропагандиста Хабарова, був підготовлений до наступу на військових. Звучали «лякалки» про «правосеков», які нібито ховаються на терито-

¹ РНБО розпочинає масштабну АТО із залученням Збройних Сил – Турчинов (2014, 13 квітня). *Українська правда*. URL: <https://web.archive.org/web/20171017043038/http://www.pravda.com.ua/news/2014/04/13/7022274/> (дата звернення: 13.04.2014).

² Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України». *Президент України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4052014-16886> (дата звернення: 15.10.2024).

³ Трофименко, А. (2016), 271.

⁴ Маріуполь. Последний форпост, 78–81.

рії частини, але приїхали в місто, щоб штурмувати міськраду та нищити мирне населення¹.

Автори книги «Мариуполь. Последний форпост» зазначили, що перед цим у захопленій бойовиками Маріупольській міськраді з'явилися «сірі чоловічки», які були одягнуті в сіру форму без камуфляжу. Вони в оточенні натовпу місцевих цивільних рушили до військової частини. Це були «люди відмінної виправки, зі зброєю»². Серед них були присутні емоційно налаштовані жінки. Але ворота військової частини були перекриті двома автозаками та міліцейською машиною³.

В. Бенчук, посилаючись на «Інформаційний спротив», зазначив, що невідомі у військовій формі були з місцевих, які отримали базову військову підготовку в російському таборі та керувались офіцером Головного розвідувального управління Збройних сил рф⁴.

М. Жирохов вказує, що цей натовп налічував приблизно 300 осіб. За його відомостями, озброєні мисливською зброєю люди (крім «донецької» групи, зброя була й у кількох представників місцевого криміналітету) – прямували на легкових автівках відразу за натовпом. До цієї атаки долучилася знімальна група російського телеканалу «Лайф Ньюз», репортаж якої з'явився в телеефірі⁵.

Деякий час відбувалися переговори з командиром військової частини. Проте бойовики висунули неприйнятні ультимативні вимоги: здати зброю і видати «правосеков». Не отримавши бажаного, вони почали штурм⁶. Автори «Хроніки війни 2014–2020» надали інформацію про те, що терористи, зібравшись біля воріт в/ч 3057, вимагали від військовослужбовців «поділитися зброєю», закидали їх коктейлями Молотова⁷.

«Українська правда» з посиланням на «Мариупольские новости», інформувала, що конфлікт почався приблизно о 20:40, коли, за повідомленням очевидців, у районі в/ч № 3057 в повній темряві вгору полетіли сигнальні ракети. Нападники були одягнені в цивільний одяг, але, окрім «цивільних», біля частини були помічені люди в «сірій формі». Станом на 22:00 із військової частини по-

¹ Жирохов, М. (2019, 16 квітня). Історія відбиття штурму військової частини в Маріуполі: перша перемога Нацгвардії. *Рубрика*. URL: <https://rubryka.com/article/istoriya-vidbytya-shturmu-vijskovoyi-chastyny-v-mariupoli-persha-peremoga-natsgvardiyi/> (дата звернення: 16.10.2024).

² Мариуполь. Последний форпост, 65.

³ У Маріуполі штурмували військову частину. Є поранені (2014, 16 квітня). *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/04/16/7022727/> (дата звернення: 16.04.2014).

⁴ Бенчук, 9.

⁵ Жирохов, М. (2023). *Битва за Маріуполь*. Київ: Княжий вал, 11, 12, 16.

⁶ Жирохов (2019).

⁷ Бура, Красовицький, 86.

чали стріляти на ураження. Над телевежею дуже низько літав військовий літак¹. Стрілянина продовжувалася до 2-ї години після опівночі².

Міністр внутрішніх справ А. Аваков повідомив, що «за тривогою були підняті всі підрозділи міліції МВС Маріуполя», і «спільними зусиллями озброєної міліції та Нацгвардії – після короткого бою банда нападників була розсіяна, в основному локалізована й роззброєна». Для відсічі терористам було надано спецназ «Омега», під час операції задіяні гелікоптери. На вулицях працювали патрулі міліції. За відомостями Міністерства внутрішніх справ України, у процесі проведення зазначеної операції було виявлено трьох убитих, 13 поранених та 63 затриманих бойовиків. У них було вилучено зброю, засоби зв'язку та телефони російських операторів³. Особовому складу військової частини, яка відбила у Маріуполі атаку сепаратистів і диверсантів, обіцяно було виплатити за рахунок бізнесменів 500 тисяч гривень⁴.

Радник міністра внутрішніх справ С. Речинський повідомив, що після спроби штурму військової частини 25 із 63 затриманих сепаратистів незабаром відпустили, оскільки вони не мали зброї, якихось шоломів або захисних щитків, а на їхніх руках не було слідів бензину. Попередньо їх записали та опитали. Під час слідства їх планували використати у якості свідків⁵.

Маріупольська громада негативно сприйняла злочинні дії проросійських терористів, які намагалися захопити розташовану у місті військову частину Національної гвардії України. Диверсантів, які розбіглися після відбиття штурму в/ч № 3057, допомагали затримувати місцеві мешканці⁶. Депутати Маріупольської міськради звинуватили радикальних протестувальників у спробі захоплення військової частини, вимагали «від озброєних сепаратистів скласти зброю і залишити місто у спокої»⁷. Потрібно зазначити, що такі «слабкі» рішення маріупольських народних обранців не сприяли подоланню терористичної загрози у місті.

¹ У Маріуполі штурмували військову частину. Є поранені.

² Ночная стрельба возле воинской части на проспекте Нахимова. Есть убитые и раненные (2014, 18 апреля). *Приазовский рабочий*.

³ У Маріуполі в результаті операції вбито 3 бойовиків, 63 затримано – Аваков (2014, 17 квітня). *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/04/17/7022736/> (дата звернення: 11.10.2014).

⁴ Військові відбитої військової частини Маріуполя отримають 500 тисяч (2014, 17 квітня). *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/04/17/7022815/> (дата звернення: 17.10.2024).

⁵ Частину маріупольських сепаратистів відпустили (2014, 17 квітня). *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/04/17/7022845/> (дата звернення: 17.10.2024).

⁶ Місцеві у Маріуполі допомагали ловити диверсантів. (2014, 17 квітня). *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/04/17/7022781/> (дата звернення: 17.10.2024).

⁷ Маріупольські депутати вимагають від сепаратистів скласти зброю (2014, 17 квітня). *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/04/17/7022820/> (дата звернення: 17.10.2024).

За даними М. Жирохова, щодо учасників терористичного нападу на військову частину Жовтневим районним судом м. Маріуполя винесено доволі м'які вироки: лише двоє арештованих зі зброєю в руках були поміщені під варту¹. «М'якість» маріупольських суддів у вироках проти терористів, які чинили анти-державні злочини, спричинила думки про безкарність, а це негативно вплинуло на подальший перебіг подій у місті протягом травня 2014 р.

У зазначений період проросійські терористи та представники російських спецслужб встановили контроль над Слов'янськом та Краматорськом. Лише в Маріуполі українські військові підрозділи дали відсіч проросійським диверсантам. За словами маріупольських журналістів, «це була перша справжня відсіч», яку бійці НГУ дали «місцевим сепаратистам та російським найманцям на Сході країни»². Цю думку підтримує також М. Жирохов³.

Цей перший успіх був важливим у протидії російській гібридній агресії, але він виявився відносним. Ситуація, яка склалася в Маріуполі внаслідок успішного бою, не привела до загальної перемоги українських сил у місті, оскільки настрої містян під впливом ворожої пропаганди мали певною мірою проросійську орієнтацію.

Розглянуті події, на думку В. Василенка, засвідчили, що у квітні 2014 р. розпочалася «друга фаза збройної агресії рф проти України, коли контрольовані, керовані й фінансовані російськими спецслужбами озброєні групи проголосили створення “донецької народної республіки”»⁴.

Наслідком протиправних дій проросійських терористів, які спричинили загострення суспільно-політичної ситуації у східноукраїнському регіоні загалом і зокрема в Маріуполі, як важливому воєнно-стратегічному, економічному, логістичному центрі українсько-російського порубіжжя, у контексті розв'язаної імперською кремлівською владою рф гібридної агресії проти Української держави став початок АТО на Сході України.

Підштовхувана путінськими спецслужбами проросійська п'ята колона у Маріуполі активізувала злочинні антиукраїнські дії, поєднуючи пропагандистські та збройні акції, захоплюючи будівлі адміністративних установ та правоохоронних структур. Неодноразово піддавалася атакам проросійських терористів Маріупольська міська рада. В середині квітня 2014 р. загроза законній українській владі у Маріуполі виникла у зв'язку зі спробою керованих російськими агентами бойовиків захопити військову частину № 3057 Національної гвардії України, щоб використати надалі її зброю проти українських військ.

¹ Жирохов (2023), 17–18.

² Мариуполь. Последний форпост, 64.

³ Жирохов (2019).

⁴ Василенко, 32.

Завдяки рішучим діям підрозділів МВС України злочинні акції диверсантів було припинено. Так у Маріуполі розпочалася антитерористична операція. Загалом це був успіх, хоча не остаточний. Аналіз цього успішного бою засвідчив, що загальній перемозі українських сил у місті завадили проросійські настрої частини маріупольських містян, зомбованих ворожою пропагандою.

Підсумовуючи дослідницький аспект, необхідно зазначити, що робота над темою виявила низку суперечностей щодо фактичного матеріалу, які потрібно надалі усунути, долучивши нові джерела. Вимагають подальшого осмислення розглянуті суспільні процеси, що відбувалися у місті, поява колаборації деяких мешканців Маріуполя. Більшої уваги потребує історико-компаративний аналіз початкового етапу російсько-української війни та нинішньої повномасштабної російської агресії щодо становища у Приазов'ї.

References

Hai-Nyzhnyk, P. P. (ed.). (2016). *Ahresiia Rosii proty Ukrainy: istorychni peredumovy ta suchasni vyklyky* [Russia's aggression against Ukraine: historical background and modern challenges]. Kyiv: «MP Lesia».

Androshchuk, O. (2022). Shcho take ATO ta OOS? [What are ATO and OOS?]. *Pere-lom: Viina Rosii proty Ukrainy u chasovykh plastakh i prostorakh mynuvshyny. Dialohy z istorykamy*. Kyiv: NAN Ukrainy. In-tut istorii Ukrainy, (1), 146–151.

Benchuk, V. (2029). «Rosiiska vesna» u Mariupoli (liutyi–cherven 2014 roku) [«Russian Spring» in Mariupol (February–June 2014)]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalno-ho universytetu im. V. I. Vernadskoho. Seriia: Istorychni nauky. Istorii Ukrain*, (30 (69)), 4, 7–12.

Benchuk, V., Trofymovych, V. (2020). Reaktsiia zhyteliv Donetskoï oblasti na zbroinu ahresiiu Rosii proty Ukrainy u 2014 r. [The reaction of residents of the Donetsk region to Russia's armed aggression against Ukraine in 2014]. *Viiskovo-naukovyi visnyk*, 34, 172–199.

Benchuk, V., Trofymovych, V. (2021). Tekhnolohiia hibrydnoi viiny Rosii proty Ukrainy (na prykladi Donechchyny) [The technology of Russia's hybrid war against Ukraine (on the example of Donetsk region)]. *Viiskovo-naukovyi visnyk*, 36, 3–26.

Bura, D., Krasovytskyi, O. (2022). *Khronika viiny. 2014–2020* [Chronicle of the war. 2014–2020]. Kharkiv: Folio, (1): Vid Maidanu do Ilovaïska.

Chastynu mariupolskykh separatystiv vidpustyly [Some of the Mariupol separatists were released] (2014, 17 kvitnia). *Istorychna pravda*. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/news/2014/04/17/7022845/>

Holovko, V. (2021). Zbroina ahresiia rosiiskoi federatsii proty Ukrainy [Armed aggression of the Russian Federation against Ukraine]. *Entsyklopediia istorii Ukrainy: Dodatkovyi tom. Kn. 1: A–Ia*. Kyiv: V-vo «Naukova dumka», 253–270. Retrieved from http://www.history.org.ua/?termin=zbrojna_agresija_rosijskoji_federatsiji_protukrajiny

Holovko, V. (2015). Ukraina v umovakh antyterorystychnoi operatsii ta rosiiskoi zbroinoi ahresii (1914 r.) [Ukraine in the conditions of an anti-terrorist operation and Russian armed aggression (2014)]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 3, 176–192.

Ias, O. (2023). Viina u proieksiakh i konstruktivnykh istorychnoho chasu. Za materialamy dopovidi na zasidanni Prezydii NAN Ukrainy 8 liutoho 2023 roku [War in projections and constructions of historical time. According to the materials of the report at the meeting of the Presidium of the National Academy of Sciences of Ukraine on February 8, 2023]. *Visnyk natsionalnoi akademii nauk Ukrainy*, 4, 62–71.

Khotlubei, Yu. (2014, 2 kvitnia). Press konferentsiya [Press conference]. 28.03.2014. *Pryazovskyi rabochyi*.

Kuzo, T. (2018). *Viina Putina proty Ukrainy. Revoliutsiia, natsionalizm i kryminalitet* [Putin's war against Ukraine. Revolution, nationalism and criminality]. (A. Pavlyshyn, per.). Kyiv: Dukh i litera.

Mariupol. Poslednij forpost. Sobytiya, izmenivshie nas 2014–2015 [Mariupol. The Last Outpost. Events That Changed Us 2014–2015]. (2015). Kyev: Polyhraf YuEI.

Mariupolski deputaty vymahaiut vid separatystiv sklasyt zbroiu [Mariupol deputies demand separatists to lay down their arms]. (2014, 17 kvitnia). *Ukrainska pravda*. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/news/2014/04/17/7022820/>

Mistsevi u Mariupoli dopomahaly lovyty dyversantiv [Locals in Mariupol helped catch saboteurs] (17.04.2014). Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/news/2014/04/17/7022781/>

Mitingi v proshedshie vihodnye zavershilis zahvatom zdaniya gorsoвета [Last weekend's rallies ended with the seizure of the city council building]. (2014, 15 aprelya). *Pryazovskyi robochyi*.

Nikitin, Yu. (2014). Antyterorystychna operatsiia yak neobkhidna forma protydii zlochynnosti ta zabezpechennia bezpeky suspilstva [Anti-terrorist operation as a necessary form of combating crime and ensuring public safety]. *Derzhava ta rpehiony. Seriia: Pravo*, 2 (44), 132–136.

Nochnaya strelba vozle voinskoj chasti na prospekte Nahimova. Est ubitye i ranennye [Night shooting near a military unit on Nakhimov Avenue. There are dead and wounded]. (2014, 18 aprelya). *Priazovskij rabochij*.

RNBO rozpochynaie masshtabnu ATO iz zaluchenniam Zbroinykh Syl – Turchynov [The NSDC begins a large-scale anti-terrorist operation with the involvement of the Armed Forces – Turchynov] (2014, 13 kvitnia). *Ukrainska pravda*. Retrieved from <https://web.archive.org/web/20171017043038/http://www.pravda.com.ua/news/2014/04/13/7022274/>

Romantsov, V., Romantsova, N. (2024). Mariupol: 16–17 kvitnia 2014 r. – pershyi u skhidnii Ukraini uspishnyi bii proty prorosiiskyykh terorystiv. Rosiisko-ukrainska viina (liutyi 2014 – liutyi 2024 rr.) [Mariupol: April 16–17, 2014 – the first successful battle against pro-Russian terrorists in eastern Ukraine. Russian-Ukrainian war (February 2014 – February 2024)]. *Prostir ekzystentsiinykh zapytan i poshuk vidpovidei. Zbirnyk materialiv*. Kyiv: Derzhavna naukova ustanova «Entsyklopedychne vydavnytstvo»; Voienno-naukovy viddil shtabu Komanduvannia Syl TrO ZSU, 91–98.

Trofymenko, A. (2016). Pravovi zasady provedennia antyterorystychnoi operatsii v Ukraini [Legal principles of conducting an anti-terrorist operation in Ukraine]. *Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu Serii: Istoriia. Politolohiia*, 17, 266–277.

U Mariupoli shturmuvaly viiskovu chastynu. Ye poraneni [A military unit was stormed in Mariupol. There are wounded]. (2014, 17 kvitnia). *Ukrainska pravda*. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/news/2014/04/16/7022727/>

U Mariupoli v rezultati operatsii vbyto 3 boiovykiv, 63 zatrymano – Avakov [In Mariupol, as a result of the operation, 3 militants were killed, 63 were detained – Avakov]. (2014, 17 kvitnia). *Ukrainska pravda*. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/news/2014/04/17/7022736/>

Ukaz Prezydenta Ukrainy Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 13 kvitnia 2014 roku «Pro nevidkladni zakhody shchodo podolannia terorystychnoi zahrozy i zberezhenntia terytorialnoi tsilisnosti Ukrainy» [Decree of the President of Ukraine On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated April 13, 2014 «On urgent measures to overcome the terrorist threat and preserve the territorial integrity of Ukraine»] (2014, 14 kvitnia). *Verkhovna Rada Ukrainy*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/405/2014?fbclid=IwAR149uH7Z790Af3vtw8t3zKCtjj1QAxPZ9RkwB4_FhXQCl3uPiDhLKgr4OQ#Text

Vasylenko, V. (2014). Rosiisko-ukrainska viina 2014 roku: prychyny, perebih ta polityko-pravovi otsinky [Russian-Ukrainian war of 2014: causes, course and political and legal assessments]. *Ukrainskyi tyzhden*, 42, 28–42.

Vchera provozglasili sozdanie Doneckoj narodnoj respubliki [Yesterday the creation of the Donetsk People's Republic was proclaimed] (2014, 8 aprelya). *Priazovskij rabochij*.

Viiskovi vidbytoi viiskovoi chastyny Mariupolia otrymaiut 500 tysiach [The soldiers of the recaptured Mariupol military unit will receive 500,000] (2014, 17 kvitnia). *Ukrainska pravda*. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/news/2014/04/17/7022815/>

Zhyrokhov, M. (2023). *Bytva za Mariupol* [Battle for Mariupol]. Kyiv: Kniazhyi val.

Zhyrokhov, M. (2019, 16 kvitnia). Istoriia vidbytta shturmu viiskovoi chastyny v Mariupoli: persha peremoha Natshvardii [The history of repelling the assault of a military unit in Mariupol: the first victory of the National Guard]. *Rubryka*. Retrieved from <https://rubryka.com/article/istoriya-vidbyttya-shturmuvijskovoyi-chastyny-v-mariupoli-persha-peremoga-natshvardiyi/>